

УДК 330.1

Ружанська Т. В.

Київського університету банківської справи НБУ

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

У статті розглядаються методичні рекомендації щодо стандартів контролю валютних операцій в банках. Пропонується новий підхід до формування системи контролю операцій банку.

Ключові слова: система валютного контролю, іноземна валюта, принципи контролю, валютний ринок.

Ружанская Т. В.

ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМЫ КОНТРОЛЯ ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ

В статье рассматриваются методические рекомендации к стандартам контроля валютных операций в банках. Предлагается новый подход к формированию системы контроля операций банков.

Ключевые слова: система валютного контроля, иностранная валюта, принципы контроля, валютный рынок.

Ruzhanska T. V.

SPECIAL FEATURES OF THE SYSTEM OF CONTROL OF FOREIGN EXCHANGE TRANSACTIONS WITH BANKING INSTITUTIONS

The article deals discusses guidelines for standards of monitoring foreign exchange transactions in banks.

Key words: exchange controls, foreign exchange, principles of control, the currency market.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Для забезпечення ефективної діяльності банку на валютному ринку необхідним є формування системи контролю валютних операцій. Незважаючи на важливість даної проблеми, наукових розробок, присвячених даному напрямку діяльності банку, недостатньо. Водночас, достатньо вагоме наукове підґрунтя сформоване для здійснення контролю в банках, яке може бути використане для удосконалення методичного забезпечення контролю валютних операцій. Необхідність наукового розроблення є формування комплексної системи контролю валютних операцій, запровадження якої в банках дозволить підвищити ефективності їх діяльності як на валютному ринку так і в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Формування теоретичного підґрунтя для дослідження сутнісних характеристик та систем контролю та аудиту зроблено в роботах Р. Адамса, Е. А. Арене та Дж. Лоббека Ф. Дефліза, Г. Р. Дженіка, В. М. О'Рейллі, М. Б. Хірша, Р. Доджа, Д. Кармайкла та М. Беніса, Дж. Робертсона, К. Сазерленда, Дж. Бедді, О. Басова та інших. Використання розробок зазначених вище та інших науковців потребує поглибленого дослідження та адаптації для умов функціонування банків України та специфіки їх діяльності на валютному ринку.

Вагомі наукові результати щодо формування та вдосконалення внутрішнього контролю в банках отримано російськими науковцями А. Арсланбековим-Федоровим, Ж. Закарая, В. Суйцом, О. Худяковою, О. Курникіною (дослідження внутрішнього контролю в банках); О. Коноваловою (дослідження механізму внутрішнього контролю в багатопрофільних банках); І. Мамоновою, З. Ширинською, Г. Белоглазовою, Л. Кролівецькою, В. Клімовичем (комплексне дослідження аудиту в банках); О. Морковкіною (оцінювання якості внутрішнього контролю в банках); Д. Семьоновим, Н. Звонковою (дослідження внутрішнього контролю в системі корпоративного

управління в банках). Окремі положення, висновки та рекомендації розробок зазначених вище та інших російських науковців можуть бути використані при формуванні системи контролю валютних операцій банку.

Присвячені даному напрямку праці вітчизняних авторів І. Белової (дослідження організації контролю в банках), М. Белухі (методологічне забезпечення контролю та аудиту, зокрема дослідження фінансового контролю та аудиту в банках), О. Васюренка, С. Губенка, О. Мозгової, О. Кіреєва, О. Любунь, М. Кравця (дослідження внутрішнього аудиту в банках), А. Герасимовича, Л. Кіндрацької, Т. Кривов'яза (дослідження аудиту в банках), пропонують власні підходи до визначення сутності, принципів, методичного та організаційного забезпечення контролю та аудиту в банках.

Аналіз наукових досліджень дає можливість зробити висновки щодо необхідності запропонувати комплексну систему контролю валютних операцій в банку.

Цілі статті. Метою статті є окреслення концептуально-теоретичних засад запровадження комплексної системи контролю валютних операцій в банках.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. При формуванні системи контролю в банку в цілому та контролю валютних операцій, зокрема, необхідно обрати базову концепцію. На сьогодні існують наступні концепції внутрішнього контролю в банку: тотального та ризик-орієнтованого контролю.

Концепція тотального контролю передбачає визначення стандартів роботи банку (нормативні акти та внутрішні регламенти), що охоплюють всі аспекти його діяльності, та забезпечення таких умов, за яких неможливе їх умисне або неумисне порушення. Недоліками даної концепції є: складність формування стандартів роботи банку; складність своєчасного й точного розпізнавання процесу, що призвів до виникнення відхилення від стандарту; низька адаптивність стандартів до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах банку, коли вони, за умови їх формального дотримання, втратили актуальність. У результаті це може призвести до зниження ефективності системи внутрішнього контролю та погіршення якості банківського менеджменту.

Концепція ризик-орієнтованого контролю передбачає, що в якості стандарту виступає рівень ризику, прийнятний для банку при здійсненні певної операції або виду діяльності, його контроль відбувається постійно і незалежно від здійснення операції, у разі виявлення відхилення рівня ризику від стандартного рівня коригується саме той операційний процес, що призвів до зростання рівня ризику. В даній концепції вибір найбільш ефективних методів внутрішнього контролю визначається цілями й видами діяльності банку, станом зовнішнього середовища та ризиками, притаманними його операційним процесам.

Для сучасних умов ведення банківського бізнесу та стану валютного ринку, що характеризується значною волатильністю, при формуванні системи контролю валютних операцій банку доцільним є застосування концепції ризик-орієнтованого контролю.

З урахуванням зазначеного контроль валютних операцій банку пропонується визначати як цілеспрямовану, формалізовану сукупність дій суб'єктів контролю, що базується на загальних та специфічних принципах контролю на основі ризик-орієнтованої концепції та передбачає взаємоузгоджене поєднання окремих елементів системи контролю валютних операцій банку у межах наявного інформаційного та нормативного забезпечення.

Відповідно до наведеного визначення, контроль валютних операцій банку має бути спрямований на реалізацію чітко визначених цілей та завдань.

Таким чином єдиного підходу як до визначення цілей та завдань контролю в банку в цілому, так і контролю валютних операцій банку, зокрема, не сформовано. У визначено, що внутрішній контроль покликаний: « охраняють активи; перевіряють

точность и надежность отчетных данных; способствовать развитию эффективности операций».

У Положенні про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України від 20.03.1998 № 114 визначено, що внутрішній контроль в банку повинен забезпечити «...достовірність та повноту інформації, яка передається керівництву банку, дотримання внутрішніх та зовнішніх нормативних актів при здійсненні операцій банку, збереження активів банку і його клієнтів, оптимальне використання ресурсів банку, управління ризиками, забезпечення чіткого виконання розпоряджень органів управління банку в досягненні мети, яка поставлена в стратегічних та інших планах банку».

Узагальнивши результати проведеного дослідження та базуючись на вимогах Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України від 20.03.1998 № 114, цілі контролю валютних операцій банку пропонуємо поділяти на:

- стратегічні цілі (strategic). Ця група цілей пов'язана зі стратегічними цілями діяльності банку на валютному ринку та передбачає забезпечення його ефективної діяльності на валютному ринку шляхом своєчасної адаптації до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах при здійсненні валютних операцій, результатом чого є стійкі конкурентні позиції на валютному ринку;

- операційні цілі (operations). Ця група цілей пов'язана з забезпеченням операційної ефективності діяльності банку і передбачає забезпечення ефективності валютних операцій шляхом скорочення неумисних або невиправданих втрат унаслідок некомпетентних, помилкових або зумисних дій працівників, якісного управління ризиками, пов'язаними з їх здійсненням;

- інформаційні цілі (reporting). Ця група цілей пов'язана з інформаційним забезпеченням менеджерів банку адекватною, всебічною, повною, надійною, доступною, своєчасною інформацією для прийняття управлінських рішень щодо здійснення валютних операцій. У контексті цього необхідним є забезпечення достовірності, повноти, об'єктивності й своєчасності складання й надання звітності, пов'язаної зі здійсненням валютних операцій банку;

- цілі в сфері дотримання законодавства (compliance). Ця група цілей пов'язана з забезпеченням повного дотримання вимог законодавчих та нормативних актів України та внутрішніх документів та стандартів, що регулюють здійснення валютних операцій банку. Обов'язковим є забезпечення недопущення залучення банку до незаконних операцій.

Досягнення зазначених вище цілей контролю валютних операцій банку передбачає реалізацію наступних завдань:

- у сфері стратегічних цілей: відповідність діяльності банку затвердженій стратегії та політиці здійснення валютних операцій;

- у сфері операційних цілей: раціональне та економне використання ресурсів банку, необхідних для здійснення валютних операцій, при дотриманні рівня ризику на прийнятному для банку рівні; дотримання працівниками банку вимог, правил, операційних процедур при здійсненні валютних операцій;

- у сфері інформаційних цілей: необхідний рівень повноти та точності первинних документів, якості первинної інформації при здійсненні валютних операцій для прийняття ефективних управлінських рішень; відсутність помилок при обробці валютних операцій банку; достовірність, своєчасність складання звітності; формування рівнів доступу до інформації про операції банку та їх контроль;

- у сфері цілей дотримання законодавства: дотримання працівниками банку банківського, валютного, митного та іншого законодавства та внутрішніх документів та стандартів.

На сьогодні виділяються наступні принципи, на яких будується система контролю в банках: розподілу обов'язків; безперервності, предметності та

конкретності; об'єктивності; інформаційної достатності для прийняття рішень та обмеження доступу до інформації, що не стосується здійснення конкретної операції та/або перевищує ліміт функціональної необхідності в межах посадових обов'язків; використання різних видів контролю залежно від приналежності об'єктів контролю, поточної необхідності й комплексності поставлених задач ;

юридичні (принципи легітимності, гласності, відповідальності); базові (принципи адекватності, компетентності, етичних норм); організаційні (принципи дієвості, безперервності, регулярності); загальної охопленості, всебічного характеру та безперервності; простота та зрозумілість, інтегрованість з плануванням, гнучкість; підзвітність, повнота, своєчасність, динамічність, самоконтроль; відповідальності, регламенту, розподілу повноважень, інформаційної достатності, зацікавленості, відповідності, безперервності, комплексності, ризик-орієнтованості, інтеграції, збалансованості, незалежності; цільової орієнтації, першого керівника, цілісності й повноти системи, чіткої регламентації, документаційної основи контролю, змістовного характеру контролю, оперативності, достатності й економічності системи, компетентності.

Отже принципи формування системи контролю валютних операцій банку можливо структурувати наступним чином.

До групи загальних принципів доцільно включати ті з них, що визначають основні засади формування системи контролю валютних операцій банку:

– принципи процесності: безперервність, обумовлена постійним характером контрольних процедур при здійсненні валютних операцій банку; цільової орієнтації (кількість та форма контрольних заходів визначається цілями управління при здійсненні валютних операцій банку); відкритість (процес контролю валютних операцій банку має зовнішні межі і взаємодіє з середовищем); інформованість (процес контролю валютних операцій банку супроводжується наявністю об'єктивної, достовірної та актуальної інформації та звітами з обмеженнями, встановленими відповідно до потреб забезпечення інформаційної безпеки); регламентованість (усі процеси, що виникають в процесі контролю валютних операцій банку, повинні мати чіткий регламент);

– принципи системності: цілісність (розгляд системи контролю валютних операцій банку одночасно як єдиного цілого і як підсистеми для системи внутрішнього контролю в банку); ієрархічність будови (наявність елементів системи контролю валютних операцій банку нижнього рівня, що підпорядковуються елементам вищого рівня); структуризація (дозволяє визначити елементи системи контролю валютних операцій банку, їх взаємозв'язки та можливі шляхи оптимізації); інтегрованість (система контролю валютних операцій банку повинна бути вбудована в систему управління діяльністю банку на валютному ринку та в систему внутрішнього контролю); відповідність (система контролю валютних операцій банку має бути адекватною обсягам та видам здійснюваних ним операцій);

– принципи адаптивності: гнучкість (здатність системи контролю валютних операцій банку адаптуватися до мінливих у часі факторів зовнішнього та внутрішнього середовища) та оперативність (швидкість реагування на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищах).

До групи специфічних принципів доцільно включати ті з них, що визначають ефективність системи контролю валютних операцій банку з точки зору реалізації її цілей та завдань:

– розподілу повноважень (у внутрішніх документах банку повинні бути чітко визначені повноваження працівників при здійсненні валютних операцій з метою уникнення ситуації, за якої одна особа здійснює повний контроль над здійсненням певної валютної операції (відокремлення функції контролю від здійснення операцій)) та відповідальності (у внутрішніх документах банку повинні визначатись види та ступінь відповідальності працівників за неналежне виконання повноважень);

- збалансованості (при визначенні повноважень кожного суб'єкта контролю валютних операцій банку повинні чітко визначатись його права та обов'язки);
- пріоритетності (при реалізації контрольних функцій при здійсненні валютних операцій необхідно концентрувати зусилля на тих об'єктах контролю валютних операцій банку, для яких характерні найбільші ризики або найбільший рівень можливих втрат);
- комплексності (всі об'єкти контролю валютних операцій банку мають бути охоплені адекватним контролем, що відповідає рівню їх ризику та можливих втрат);
- одноосібної відповідальності (кожна окрема контрольна функція при здійсненні валютних операцій банку має бути закріплена тільки за одним суб'єктом контролю, при цьому за ним може бути закріплено кілька контрольних функцій);
- незалежності (відокремлення функції оцінки ефективності системи контролю валютних операцій банку від функцій її організації і здійснення).

Система контролю валютних операцій банку повинна відповідати вимогам законодавчих і нормативних актів Національного банку України, урахувати рекомендації Базельського комітету з банківського нагляду, відповідати внутрішнім особливостям діяльності (стратегії діяльності на валютному ринку, обсягам, видам та рівню ризику валютних операцій) та забезпечувати виконання цілей та завдань, визначених органами управління.

Узагальнивши розробки вітчизняних та зарубіжних науковців та врахувавши вимоги Національного банку України, суб'єктів контролю валютних операцій пропонується структурувати наступним чином:

1. Спостережна рада банку належить до стратегічного рівня управління та прямо не бере участі в контролі валютних операцій. Її роль полягає у формуванні загальної корпоративної культури внутрішнього контролю та управління ризиками. Для виконання цього завдання вона має визначити основні контури організаційної структури банку, в тому числі кількість, обов'язки і повноваження комітетів спостережної ради та правління, а також порядок їх підпорядкування та підзвітності; забезпечити наявність необхідних заходів адміністративного та іншого контролю, які б гарантували виконання підрозділами ризик-менеджменту та внутрішнього контролю та аудиту своїх завдань неупереджено та незалежно один від одного. Для підвищення ефективності роботи спостережної ради банку з її складу можуть створюватись додаткові комітети (з аудиту, з ризиків тощо).

2. Контроль за фінансово-господарською діяльністю банку здійснює ревізійна комісія, яка відокремлена від спостережної ради та правління, є основним аудиторським і бухгалтерським органом, що відповідає безпосередньо перед акціонерами за достовірність і точність відображення фінансового стану банку, ведення бухгалтерського обліку та здійснення контрольних функцій.

3. Правління як вищий виконавчий орган банку, підзвітний спостережній раді, має взаємодіяти з нею, виходячи з загальноприйнятих принципів та ієрархії процесів управління. Правління звітує перед спостережною радою щодо: реалізації стратегії діяльності банку на валютному ринку та бізнес-планів валютних операцій, фактичних операційних і фінансових результатів порівняно з прогностичними; управління ризиками, пов'язаними з валютними операціями, й процедур та засобів контролю для управління ними.

4. Голова правління банку відповідає за організацію дотримання вимог законодавства України у сфері запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму та організацію внутрішньобанківської системи запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму.

5. Для підвищення ефективності управління ризиками при правлінні створюють постійно діючі комітети, зокрема: кредитний комітет (управління кредитним ризиком, у тому числі при кредитуванні в іноземній валюті), комітет з питань управління активами

та пасивами (управління ризиками, що генеруються активами та пасивами банку, в тому числі валютним ризиком).

6. На тактичному рівні в контролі ризиків задіяний виконавчий підрозділ з ризик-менеджменту, функції якого визначені в методичних рекомендаціях НБУ і включають, як мінімум: забезпечення проведення кількісної оцінки або формалізованого аналізу на основі визначених показників ризиків, в тому числі й пов'язаних зі здійсненням валютних операцій; розробку та подання на затвердження правлінням методики оцінки ризиків, пов'язаних зі здійсненням валютних операцій та інші відомості щодо ризикових позицій при здійсненні валютних операцій і звітування про них правлінню.

7. Банки створюють службу внутрішнього аудиту, яка є органом оперативного контролю спостережної ради, і виконує в банку такі функції: наглядає за поточною діяльністю; контролює дотримання законів, нормативно-правових актів Національного банку України та рішень органів управління; перевіряє результати поточної фінансової діяльності; аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників та інші функції, пов'язані з наглядом та контролем за діяльністю банку.

Служба внутрішнього аудиту підпорядковується спостережній раді банку та звітує перед нею, не несе відповідальності і не має владних повноважень щодо операцій, за якими вона здійснює аудит.

Служба внутрішнього аудиту не бере безпосередньої участі в процесі ризик-менеджменту, її роль зводиться до оцінки адекватності систем управління ризиками валютних операцій потребам банку. Її основними функціями в цьому напрямку є: аудит процесів та процедур банку з ризик-менеджменту аналогічно аудиту будь-якої іншої функції банку; оцінка достатності та ефективності систем внутрішнього контролю банку в частині ризик-менеджменту та внесення рекомендації Спостережній раді щодо їх вдосконалення, а також повної відповідності діяльності банку чинним законам і нормативно-правовим актам.

8. Казначейство банку – це організаційна структура, яка здійснює фінансові операції на відкритих фінансових ринках – валютному, грошовому, фондовому, ринку капіталів, ринку деривативів. До його основних функцій у сфері здійснення валютних операцій належать: оптимізація та регулювання валютних грошових потоків банку; підтримка на необхідному рівні кореспондентських рахунків у іноземних валютах; збалансування кредитних ресурсів в іноземній валюті тощо.

9. На служби бухгалтерського обліку покладається виконання функцій встановлення централізованого бухгалтерського контролю за застосуванням правил облікової політики в різних підрозділах банку та достовірністю фінансової звітності.

Головний бухгалтер банку забезпечує організацію контролю за відображенням в обліку всіх валютних операцій, які здійснюються банком, та складання й подання у встановлені строки фінансової звітності.

10. Контроль валютних операцій здійснюють працівники фронт-, бек- та, в деяких випадках, мідл-офісу банку. Слід зазначити, що розподіл повноважень даних структур при здійсненні валютних операцій у кожному банку здійснюється індивідуально та визначається специфікою його діяльності.

Складовою системи контролю валютних операцій банку, що забезпечує ефективність контрольних дій суб'єктів управління по відношенню до об'єктів управління, є механізм контролю.

Функціонування системи контролю валютних операцій банку передбачає наявність інформаційного та нормативного забезпечення, які за джерела походження доцільно структурувати на зовнішні та внутрішні.

Інформаційне забезпечення контролю валютних операцій банку передбачає створення, накопичення, систематизацію та забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів за сферами їх контролю з дотриманням вимог надійності,

актуальності для використання, повноти й достатності, цінності, можливості порівняння та доступності, при цьому збір та аналітична обробка інформації здійснюється у взаємодії різних функціональних підрозділів банку. Інформаційне забезпечення контролю валютних операцій банку, елементами якого є зовнішні і внутрішні інформаційно-аналітичні системи, сприяє: виявленню відхилень від запланованих показників за всіма сферами контролю валютних операцій і прийняття в зв'язку з цим оперативних управлінських рішень; своєчасному внесенню коректив у операційні процеси, внутрішньобанківські кількісні та якісні обмеження валютних операцій з урахуванням зміни умов внутрішнього і зовнішнього середовища; здійсненню систематичного контролю за діяльністю всіх підрозділів та працівників банку на всіх етапах здійснення валютних операцій.

Зовнішня інформаційно-аналітична система використовується для аналізу зовнішніх умов, в яких банки здійснюють валютні операції, що можуть впливати на їх ефективність або рівень ризику, і представлена наступними показниками:

- макроекономічного розвитку: стан платіжного балансу, ВВП, розмір бюджетного дефіциту, індекс інфляції, обсяг емісії грошей, показники експорту та імпорту країни тощо. Джерелами отримання даної інформації можуть бути дані національних рейтингових агенцій, дані Державного комітету статистики та інших міністерств та відомств, наукові дослідження та публікації тощо;

- розвитку банківської системи: обсяги сукупних активів та зобов'язань в іноземній валюті, валютні позиції банків, частки валютних коштів в кредитному портфелі банківської системи тощо. Основним джерелом даної інформації є статистичні дані НБУ, дані банківських асоціацій та рейтингових агентств;

- ризику країни: показники, переважно, є, якісними, оскільки характеризують політичне, соціальне, правове та технологічне середовище, що опосередковано або прямо можуть впливати на зміну курсів іноземних валют.

Внутрішня інформаційно-аналітична система інформація включає:

- плани: політику, концепцію та стратегію діяльності на валютному ринку та управління ризиками банку, бізнес-плани за валютними операціями – на стратегічному рівні; плановий баланс, план доходів та витрат за валютними операціями, плановий рух коштів в іноземній валюті, ліміти на балансові та позабалансові валютні позиції – на тактичному рівні; планові бюджети, платіжні календарі, ліміти валютного ризику – на оперативному рівні;

- дані обліку та звітності (фінансової, статистичної, управлінської);

- контрольні дані (результати попередніх перевірок, аудиторські висновки, акти ревізій тощо).

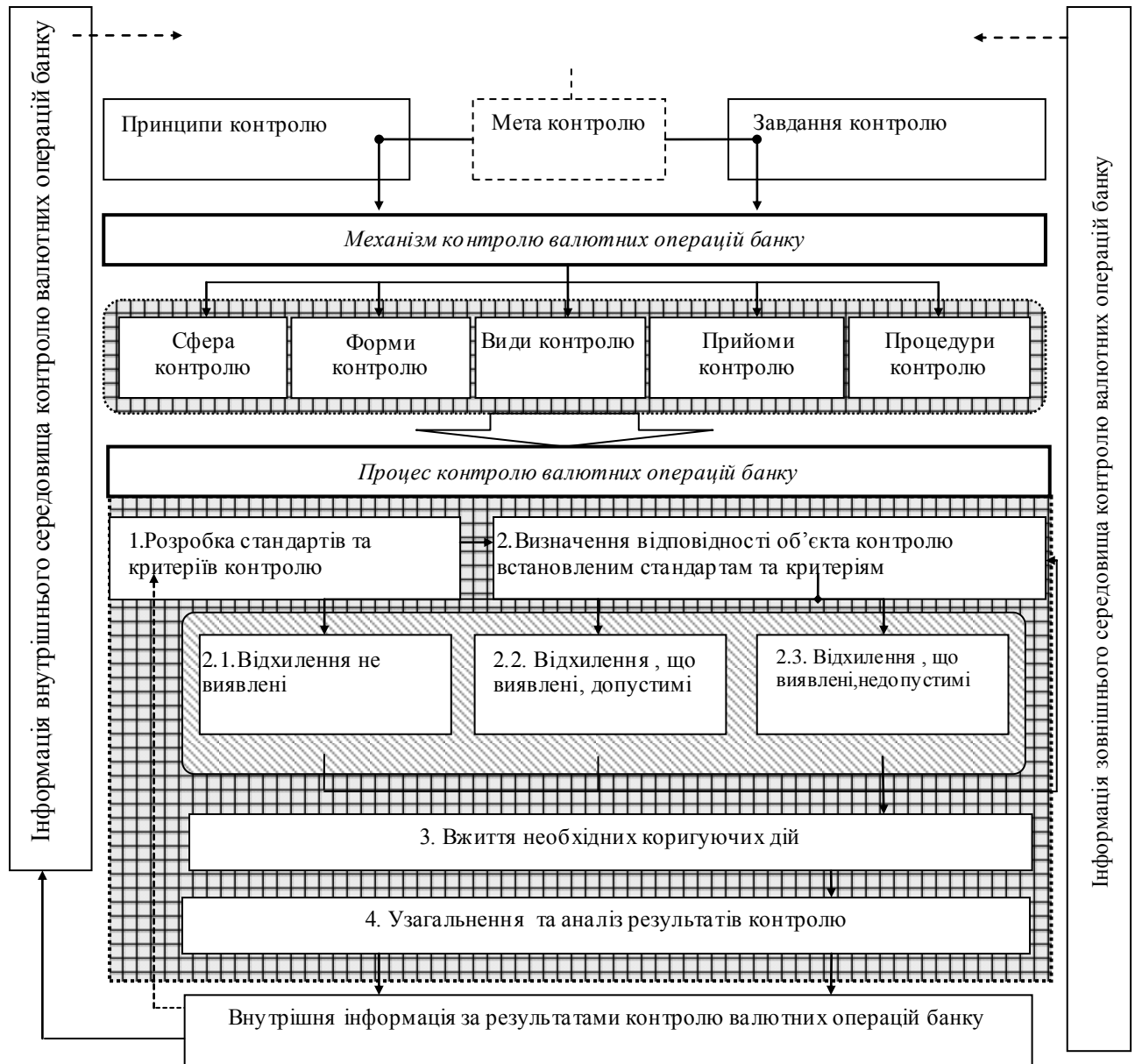
Нормативне забезпечення є важливим елементом системи контролю валютних операцій банку, і поділяється на:

- зовнішнє, до якого належать законодавчі і нормативні акти, що: 1) безпосередньо регламентують валютні операції банку або опосередковано на них впливають; 2) визначають вимоги до організації валютного контролю та внутрішнього контролю та аудиту в банках;

- внутрішнє, що включає: 1) обов'язкові документи, визначені Національним банком України щодо проведення операцій з іноземною валютою та банківськими металами, здійснення банком функцій агента валютного контролю, та інші документи, що мають регламентувати процес здійснення валютних операцій в банках; 2) внутрішні положення щодо організації валютного контролю, внутрішнього контролю та аудиту в банках; 3) внутрішні положення щодо ризик-менеджменту (місія, цілі та завдання банку, а також стратегія його роботи з ризиками; бізнес-плани, положення, політики, процедури та інші регламентні документи, що розробляються та затверджуються правлінням; регламенти документи колегіальних, функціональних та територіальних

підрозділів, посадові інструкції, ліміти та повноваження, що стосуються управління ризиками).

Висновки. Узагальнивши вище пропоную модель системи контролю валютних операцій банку, що представлена на рис.1., в якій визначено її елементний склад та взаємозв'язки між ними.

Отже, вважаємо, що розроблений нами підхід до формування системи контролю валютних операцій банку на основі ризик-орієнтованої концепції підвищить ефективність діяльності банку на валютному ринку шляхом покращення рівня контрольованості валютних операцій та ризиків, що з ними пов'язані.

Обґрунтовано, що при формуванні системи контролю валютних операцій банків доцільно інтегрувати процесний та системний підходи та базуватись на ризик-орієнтованій концепції, на основі чого контроль валютних операцій банку пропонується визначати як цілеспрямовану, формалізовану сукупність дій суб'єктів контролю, що базується на загальних та специфічних принципах контролю на основі ризик-орієнтованої концепції та передбачає взаємоузгоджене поєднання окремих елементів системи контролю валютних операцій банку у межах наявного інформаційного та нормативного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Адамс Р. Основы аудита / Р. Адамс; перевод с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995. – 398 с. Арене, Э.А. Аудит / Э.А. Арене, Дж. Лоббек. — М.: Финансы и статистика, 1995.
2. Дефлиз Ф.Л. Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз, В.М. О'Рейли, М.Б. Хирш; перевод с англ. под ред. Я.В. Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 542 с.
3. Додж Р. Краткое руководство по стандартам и нормам аудита: [пер. с англ.] / Р. Додж; – М.: Финансы и статистика; ЮНИТИ, 1992. – 240 с.
4. Кармайкл Д.Р., Бенис М. Стандарты и нормы аудита / Пер. с англ. - М.: Аудит, ЮНИТИ, 1995.
5. Робертсон Дж. Аудит / пер. с англ. – М.: КРМГ, аудиторская фирма «Контакт», 1993. – 320 с.
6. Сазерленд К., Бедлі Дж., Басова О. Посібник з внутрішнього аудиту комерційних банків. - Європейська Комісія. — Програма Тасіс. — 1998.—226с.
7. Арсланбеков-Федоров, А.А. Система внутреннего контроля коммерческого банка [Текст] : монография / А. А. Арсланбеков-Федоров; Ред. А. М. Тавасиев. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 191 с.
8. Закарая, Ж.В. Внутренний контроль в коммерческом банке: дисс. канд. экон. наук/Ж.В. Закарая. -М., 1998. 155 с.
9. Суйц В. П., Ахметбеков А. Н., Дубровина Т. А. Аудит: общий, банковский, страховой. — Москва: Инфра-М, 2000. — 555 с.
10. Худякова Е.В. Внутренний контроль в коммерческом банке: оценка эффективности : диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.10 / Худякова Елена Васильевна; [Место защиты: Байкал. гос. ун-т экономики и права]. - Иркутск, 2007. - 184 с.
11. Курныкина О.В. Система контроля в кредитной организации : проблемы и направления ее модернизации [текст] / О.В. Курныкина // - М.: Финакадемия, 2008. – 144. с. 2.
12. Курныкина О.В. Система контроля в кредитной организации и ее модернизация [текст] / О.В. Курныкина // - Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2010. - 159 с.
13. Коновалова О.М. Внутренний контроль в многопрофильном коммерческом банке российской федерации: автореф. дис. . канд. экон. наук : 08.00.12. - М, 2010.
14. Аудит кредитных организаций: Учеб. пособие / Под ред. И.Д. Мамоновой, З.Г. Ширинской. – М.: Финансы и статистика, 2005.
15. Аудит банков: Учеб. пособие / Под ред. Г.Н. Белоглазовой, Л.П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 2005
15. Климович, В. П. Основы банковского аудита / В. П. Климович. – М. : Форум-Инфра-М, 2005.
16. Морковкина Е. Б. Формирование и оценка контроля качества системы внутреннего контроля кредитной организации : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 — финансы, денежное обращение и кредит / Елена Борисовна Морковкина. — М., 2008. — 20 с.
17. Семенов Д. В. Повышение результативности внутрикорпоративного контроля в банковском менеджменте : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.10 — финансы, денежное обращение и кредит / Дмитрий Вячеславович Семенов. — Орел, 2011. — 24 с.
18. Звонкова, Н.В. Внутренний контроль в системе корпоративного управления коммерческих банков /Н.В. Звонкова /Дисс. на соиск. уч. ст. канд. экон. наук. СПб, 2005.
19. Белова І. В. Організація контролю в банку : навчальний посібник / І. В. Белова. — Суми: ВТД «Університетська книга». — 308 с.
20. Белуха Н. Т. Аудит : Учебник. — К.: «Знання», КОО, 2000. — 769 с.
- 1 Васюренко О. В. Облік і аудит в банках : Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 595 с.
21. Губенко С.М., Мозгова О.П. Посібник для внутрішніх аудиторів банківських установ України. — Х.: Штрих, 2000. — 360 с.
22. Кіреєв О.І., Любунь О.С., Кравець М.П. та ін. Внутрішній аудит у банку: Навч. посіб. — К.: Центр навч. літ., 2006. — 220 с.
23. Облік і аудит у банках: Підручник / А.М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, Т. В. Кривов'яз та ін.; За заг. ред.. проф. А.М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2005. — 536 с.
24. МакНотон Д., Карлсон Д., Дитц К. Организация работы в банках: в 2-х томах. Том 1. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам, - М. Финансы и статистика, 2002.
25. Положення про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України від 20.03.98 № 114 // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0548500-98?test=qY4Mfbtc78fVzsTUZigzNvVHHI49gs80msh8Ie6>
26. Арсланбеков-Федоров, А.А. Система внутреннего контроля коммерческого банка [Текст] : монография / А. А. Арсланбеков-Федоров; Ред. А. М. Тавасиев. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. - 191 с.

Рецензент Сопко В. В.